

כנס הרצליה 2016 HERZLIYA CONFERENCE

סיכום מושב הגיאו-פוליטיקה של גז ונפט כנס הרצליה ה-16

מנחה: **יוסי הולנדר**, ראש המכון הישראלי לתכנון כלכלי

רוברט מקנלי, Founder and President of the Rapidan group

ניל בראון, Director, Policy and Research, KKR Global Institute

פרופ' ברנדה שפר, ביה"ס למדעי המדינה, אוניברסיטת חיפה

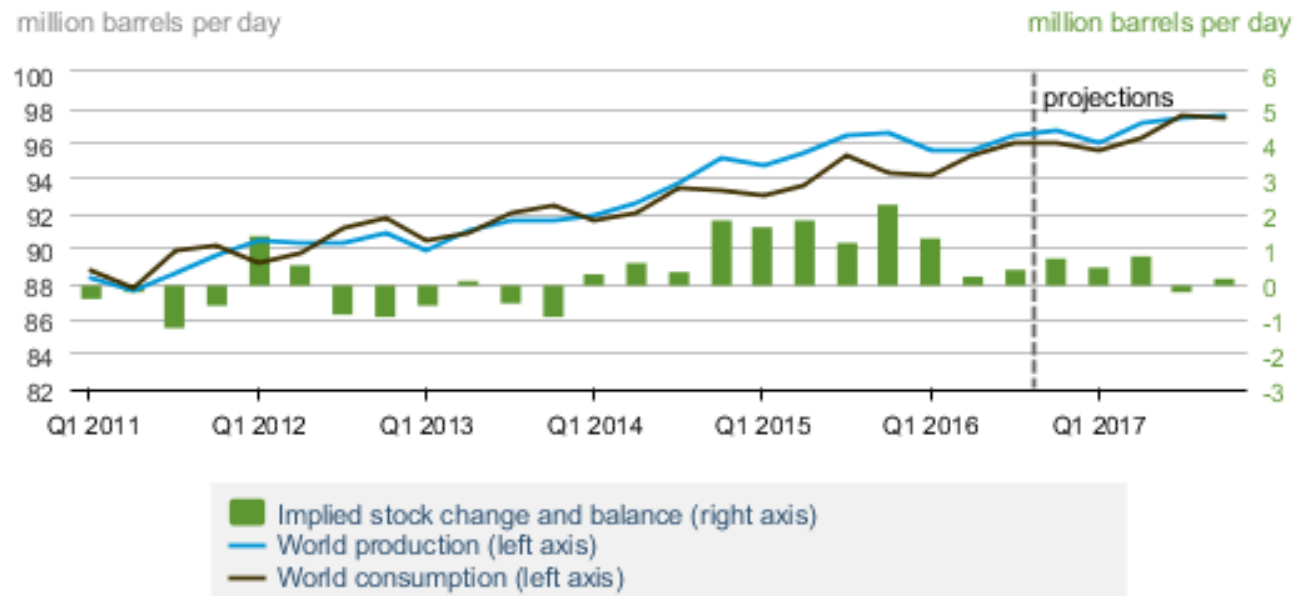
מחיר הנפט - מגמות עכשוויות והערכה לעתיד

היבט שלילי נוסף של הירידה במחירי הנפט היא עצירה של ההשקעות בפיתוח שדות חדשים ובחיפוש. עפ"י דיווח של סוכנות בלומברג מאוגוסט 2016 התגלתה במהלך 2015 רק כעשירית מכמות הנפט השנתית הממוצעת שנמצאה מידי שנה מאז 1960. עפ"י דיווח זה נמצאו ב-2015 מאגרים בהיקף של 2.7 מיליארד חביות בלבד כשמתוכנן רק 738 מיליון חביות הן של נפט קונבנציונלי (הביקוש העולמי הממוצע לנפט עומד כיום על 95 מיליון חביות ליום). רמת המחיר הנמוכה פגעה בהכנסות של חברות הנפט וביכולתן להשקיע בחיפוש ובפיתוח של מאגרים חדשים, וכן בהפקה ממקורות בהם העלות לחבית גבוהה או סמוכה למחיר החבית הנוכחי.

המושג בנושא היבטים גיאו פוליטיים של שוק האנרגיה התמקד השנה בהשלכות המיידיות וארוכות הטווח של מחיר הנפט, שירד מרמה ממוצעת של \$100 לחבית בשנים 2013-2014 למחיר ממוצע של \$46 לחבית בסוף חודש מאי 2016, וזאת לאחר שהגיע בינואר 2016 למחיר שפל של \$30 לחבית. הרמה הנמוכה של מחיר הנפט נתפשת בשיח הציבורי כתופעה חיובית המאפשרת הוזלה של עלויות יצור ושינוע של כלל ענף הסחורות. הדיון בפאנל הציג תמונה מורכבת יותר לפיה הירידה החדה במחיר הנפט מקטינה את הכנסות המדינות המפיקות אשר עשויה לפגוע בעתיד הקרוב והבינוני ביציבות של מדינות מפיקות נפט ומדינות נסמכות דוגמת ירדן, ואשר כבר פגעה ביציבות של ונצואלה, אנגולה וניגריה ובמידה רבה גם בעיראק.

World liquid fuels production and consumption

balance

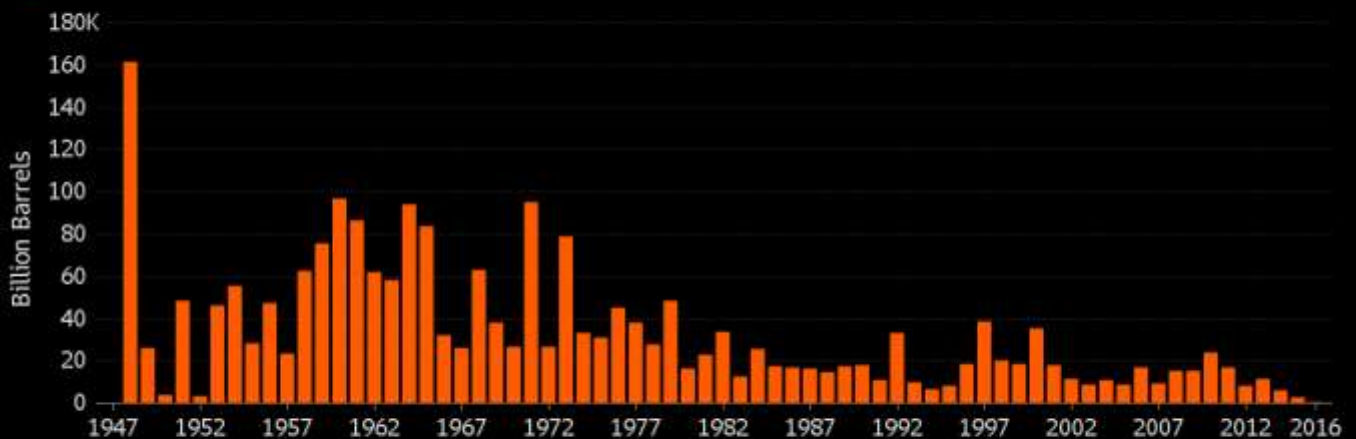

Source: Short-Term Energy Outlook, October 2016

Oil Discoveries Lowest Since 1947

Explorers slash spending after price collapse

Conventional Oil Discovered

Source: Wood Mackenzie

Note: 2016 figure covers exploration results to August. Discoveries amounted to just 230 million barrels in 1947 but ballooned the following year with the Ghawar find in Saudi Arabia, still the world's biggest field.

Bloomberg

ההפקה המקומית. העריך כי העלייה בביקושים יחד עם הדלדלות המקורות הקובנציונליים יקשו בטווח האורך על מדינות הארגון להמשיך ולמלא תפקיד מייצב זה. מקנלי צופה כי התפתחות זו תהפוך את מחיר הנפט לתנודתי מאד, תנודתיות שתהפך לאחד ממאפייני המרכזיים של השוק. מדובר בתנודתיות שתהיה בעלת השפעה עצומה על הכלכלה, בעיקר עקב הקושי שיהיה למדינות וחברות לבצע תכנון כלכלי ולנהל באופן יעיל את תחום האנרגיה.

רוברט מקנלי ויוסי הולנדר, הדגישו בדבריהם כי רמת המחיר הנוכחית היא חלק ממחזור המאפיין את השוק מאז שנוצר בשלהי המאה ה-19 אך היא איננה מבטאת שינוי מהותי במבנה השוק וכי המחירים צפויים לעלות. שפר העריכה כי הרמה הנוכחית של מחיר \$50 לחבית צפויה להימשך עוד כשנה. רוברט מקנלי העריך כי במהלך העשור הקרוב ישלים הנפט עלייה לרמה של \$150 לחבית. מקנלי, שהיה אחד הבודדים שהעריכו בשנת 2014 כי מחיר הנפט יצנח ל-\$30, כפי שארע בפועל השנה, צופה כי הביקוש העולמי לנפט יגיע בשנת 2040 לרמה של 105-110 מיליון חביות ליום, כאשר חלקו של ארגון OPEC בתפוקה העולמית יגדל מ-42% כיום לכמעט חצי ובתוך כך יגדל הנתח של נפט שמקורו במזרח התיכון. בניתוח זה משתנה גם נתיב האספקה העיקרי מהמזרח התיכון ממערב למזרח, מאירופה לעבר מדינות אסיה. בניתוח של מקנלי ההפקה של נפט מפצלים ומחולות איננה בגדר "game changer" שישנה את המגמות שצוינו.

ארגון OPEC עלה בדיון מספר פעמים כגורם בעל תפקיד מייצב חיובי. שפר אף הגדירה אותו כ"מבוגר האחראי" של השוק. מקנלי הזכיר כי OPEC, כגוף המפעיל מנגנון לתיאום מכסות, מחקה למעשה את המנגנון שהנהיגה ממשלת ארה"ב בשנות ה-30 של המאה הקודמת לניהול

מימין לשמאל: יוסי הולנדר, ראש המכון הישראלי לתכנון כלכלי; רוברט מקנלי, Founder and President of the Rapidan group

תמונת מצב נוכחית: מתאם שלילי בין מחיר חבית נפט מסוג Brent לתפוקה של OPEC (מקור: סוכנות Bloomberg)

המחיר הנמוך והשפעתו על יציבות מדינות

וגורמים חתרניים במתקנים הקשורים בתעשיית הנפט מזוהה על ידה כתרחיש הסביר ביותר במסגרת מאבק מסוג זה. פעילות גורמי טרור נגד מטרות הקשורות בתעשיית האנרגיה היא מתרחשת תדיר במקומות שונים בעולם. אירועים מסוג זה שכחים למדי באלג'יריה ובלוב.

שפר מזהה שתי התפתחויות חדשות באופן ההתמודדות של מדינות, ושל השוק, עם המחזור הנוכחי של מחירים נמוכים. בהתפתחויות אלה ציינה כי מחיר הנפט כבר איננו רגיש כבעבר להתפתחויות פוליטיות במזרח התיכון, וזאת בעיקר על רקע הנסיון שנצבר בשנים האחרונות בהבנת המשמעות המעשית של אירועים אלה על ההיצע הזמין. ידיעות על הפגנות במצרים למשל בד"כ כבר אינן משפיעות על מחיר הנפט. התפתחות נוספת היא בדרך בה למדו מדינות לגדר את הסיכונים הכרוכים בתקופות שפל מחיר בעיקר באמצעות ניהול נכון של רזרבות שנצברו בתקופות שיא. ציינה כי סעודיה, רוסיה, אזרבייג'אן וקזחסטן הן מדינות שמפגינות בשנתיים האחרונות ביצועים וחוסן כלכלי טובים יותר מאלה שהוערכו בעבר. עיראק והטריטוריה הכורדית צוינו כמדינות שנפגעו מאד מהירידה במחיר.

פרופ' ברנדה שפר, ביה"ס למדעי המדינה, אוניברסיטת חיפה

ברנדה שפר התמקדה בדבריה בהשפעת רמת המחירים הנמוכה על יציבות משטרים ועל יציבות מדינות במזרח התיכון. רמת מחירים נמוכה מעלה לדעתה את ההסתברות ל-"proxy war" בין סעודיה ואיראן במסגרת מאבק מסחרי על נתח שוק. חבלה של גורמי טרור

סעודיה - הערכה לגבי מקומה העתידי בשוק הנפט

הדיון על סעודיה הציג תמונה עכשווית מורכבת ממנה עולה כי בתנאים הנוכחיים של עודף היצע סעודיה מוגבלת מאד בכוחה. היא אינה מסוגלת לצמצם את התפוקה כאמצעי לחץ על המחיר מאחר ובכך תאבד מיידית נתח שוק. הולנדר ציין את ניגריה כמדינה שמסוגלת למלא את מקומה סעודיה. מקנלי הרחיב בנקודה זו והסביר כי מאז שנות ה-80 סעודיה איננה מעורבת בפועל בשיכון תנודות בשוק כך שיחד עם הצריכה העצמית הגדלה והסימנים המעידים על התדלדלות בתפוקת השדות נראה וסעודיה איננה יכולה גם להגדיל את ההיצע.

ניל בראון טען בשיחה כי גידול בביקוש הוא שיביא מבחינתה של סעודיה לצמצום התנודות במחיר, אלא שהפער בין היצע וביקוש נשאר בשנים האחרונות קבוע על רקע התמתנות בקצב הביקוש לנפט מצד סין ועל רקע נפט שמקורו בפצלים. הולנדר הוסיף כי בשוק קיימים גם עודפי היצע בהיקף של 2 מיליון חביות ליום הנובעים מבעיות תפעוליות בשרשרת האספקה. בראון טען כי בניגוד לתקופות קודמות אי-יציבות והתרופפות השלטון המרכזי במספר מדינות מפיקות, דוגמת לוב או ניגריה, גררו התרופפות של הבקרה על התפוקה ומכאן שהובילו דווקא לעלייה בהיצע. הוסיף כי רמות המחיר הנמוכות של הנפט הניעו את תעשיית הפצלים להתייעלות כך שכיום המחיר בו נפט פצלים ייכנס מחדש לשוק נמוך מזה שהיה לפני שנתיים.

יוסי הולנדר, ראש המכון הישראלי לתכנון כלכלי

ניל בראון, Director, Policy and Research, KKR Global Institute

נקודות נוספות שהועלו בהקשר האיזורי אך לא פותחו נגעו להשפעת מעבר ציר סחר הנפט ממערב למזרח. ביטול התלות הישירה של ארה"ב בנפט מזרח תיכוני תקנה לה גמישות מדינית-אסטרטגית אך יחד עם זאת האינטרסים שלה באיזור לא יקטנו מאחר והיא עדיין תושפע מהשלכות של אי יציבות מחיר או אספקה על מדינות אחרות. נקודה נוספת שעלתה ולא פותחה היא השפעת המרכזיות הגדלה של סין כשחקנית מפתח על אופי השוק ואופן התנהלותו.

שוק הגז ואנרגיה ממקורות חלופיים ומתחדשים

שוק מיושן שלא השתנה כלל במהלך מאה השנים האחרונות מבחינת אופני ניתוח, מודלים ודפוסי סחר. מדובר בשוק הצמא לחידושים ועדכונים בכל כיוון. הדוברים בדיון נחלקו בדעותיהם בנוגע לרמת המתאם בין מחיר הנפט למחיר הגז, שפר ציינה כי באירופה הגורם המרכזי המשפיע על מחיר הגז איננו הנפט כי אם מחיר הפחם.

בשולי הדיון עלה נושא האנרגיות המתחדשות. בראון התייחס בקצרה לירידה הדרמטית במחיר המערכות הסולאריות לייצור חשמל. ברנדה שפר אמרה בהקשר זה כי לדעתה כדאי אולי להסיט את הכספים המוקצים כיום לספסוד השימוש באנרגיה מתחדשת להשקעה במחקר בסיסי ובמו"פ ובמקביל להחמיר מאד בתקינה הסביבתית כך שהשימוש באנרגיות מתחדשות ונקיות יהפך מאופציה לכמעט הכרח. הדגישה כי אין לראות מקורות אנרגיה מתחדשים כ"ירוקים" בהכרח, למשל באירופה שם העלייה בשימוש באנרגיה מתחדשת מקבילה לעלייה בשימוש בפחם.

הנפט כמוצר חסר תחליף בתחבורה הוגדר בדיון על ידי מקנלי כבסיס לציליביזציה המודרנית וביחס להגדרה זו לא הוצגה בדיון תחזית אופטימית לגבי פיתוח ושימוש בדלקים חדשים חליפיים כגורם שימתן את מקומו היחודי של הנפט. "קשה למצוא תחליף לשימוש יומי ב-95 מיליון חביות נפט ביום" ציין, אך יחד עם זאת הוסיף כי פיתוח דלקים מבוססי גז טבעי עשוי להקטין את התלות בנפט בתחום התחבורה ממש כפי שפחם ואנרגיה גרעינית החליפו בעבר את הנפט כמקור אנרגיה ליצור חשמל. הולנדר העלה בהקשר זה את המתנול והאתנול כמרכיבי דלק שיכולים לצמצם את צריכת הנפט.

מרכז הדיון בנושא הגז נסב על הירידה המשמעותית במחירו. מדובר על הזולה הן במחיר הגז בצנרת והן במחיר הגז המונזל, שמחירו ירד בשנתיים האחרונות באירופה בחצי ובמזרח אסיה בכשני שלישי. ביחס לנושא זה אמר בראון כי הוא מקווה שעודף ההיצע של גז נזולי יגרום להתפתחות שוק spot לגז שיקנו גמישות ודינמיות, "דמוקרטיזציה" שתאפשר הזולה בשוק המתאפיין כיום בחוזים קבועים ארוכי טווח. בראיתו שוק האנרגיה הוא